

Використання виховного потенціалу навчальних предметів з метою виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею зумовлений тим, що виховання патріотизму учня здійснюється переважно у процесі навчально-пізнавальної діяльності шляхом внесення ціннісних складових у зміст навчальних предметів (української мови та літератури, історії України, української культури, географії, захист Вітчизни та інші).

Щодо третьої умови, як змістово-методичного забезпечення виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею зазначимо, що її реалізація передбачала розроблення комплексу навчальних та спеціальних програм і методик щодо організації та проведення заходів виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею в її різноманітних формах, використання всієї багатоманітності педагогічних форм і засобів з урахуванням особливостей життєдіяльності учнів; регулярне видання відповідної літератури, що висвітлює цю сферу діяльності з урахуванням інновацій, передового навчально-виховного досвіду.

Результативний компонент включав критерії патріотичної вихованості: пізнавальний, ціннісно-мотиваційний, результативно-поведінковий, які визначали рівень патріотичної вихованості учня військового ліцею.

Отже, педагогічні умови виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею, які реалізують відібраний і структурований зміст в практичній формі через сукупність методів, форм і засобів і є основою визначеної моделі.

Нечерда В.Б., м. Київ

АРТ-ТЕХНОЛОГІЇ У ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ УРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ

Автор розглядає проблему сучасних арт-технологій у підлітковому вихованні, підлітків уразливих категорій зокрема, й наголошує на доцільності впровадження таких технологій у практику закладів загальної середньої освіти. В центрі уваги дослідниці деякі види ефективних арт-технологій у роботі з підлітковою аудиторією.

Ключові слова: підлітки, уразливість, підлітки уразливих категорій, арт-терапія, арт-технології.

The author examines the problem of modern art technologies in upbringing of teenagers, adolescents of vulnerable categories in particular, and focuses on the feasibility of introducing such technologies into the practice of institutions of general secondary education. In the researcher's spotlight are types of effective art technologies of working with adolescents.

Key words: adolescence, vulnerability, vulnerable teenagers, art therapy, art technologies.

Останнім часом в українському суспільстві все гостріше потребують уваги питання уразливості підростаючого покоління, підлітків зокрема. Це зумовлено несприятливими економічними, політичними, соціокультурними умовами в нашій країні, і девальвацією моральних та інтелектуальних цінностей, зростанням соціальної байдужості й агресивності дітей та молоді у всьому світі. Ця ситуація ускладнена конфліктом на Сході України, внаслідок якого постала проблема тимчасово переміщених родин та дітей із сімей військових – учасників АТО. Діти із таких родин можуть залишитися без опіки або бути сиротами, мати обмежений доступ до соціальної допомоги через відсутність документів, потерпати через безробіття батьків. Таких підлітків, а також дітей із родин заробітчани, «чорнобильців», сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, ми відносимо до підлітків уразливих категорій.

Звичайно, підлітки в цілому є однією із найбільш уразливих соціальних груп населення, що зумовлено багатьма психологічними та фізіологічними змінами, які відбуваються в організмі людини у підлітковому періоді розвитку, внаслідок чого зростає комплекс неповноцінності, чіткіше виявляється відсутність комунікативної компетентності та несформованість внутрішньої позиції, підвищується агресивність тощо. На думку науковців лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя, підлітками уразливих категорій є особи 11-15 років, які за обтяжливих обставин свого життя швидше від однолітків піддаються дії негативних факторів оточуючого середовища, що може спричиняти нерозуміння ними значущості соціальних цінностей і правових норм, несформованість навичок асертивності, вмінь конструктивної взаємодії, прагнень брати участь у благодійній діяльності.

Порівняно з однолітками, у підлітків уразливих категорій досить часто у міжособистісних взаєминах виражені прояви егоцентризму, наявні підвищена тривожність і переважання захисних механізмів, що регулюють поведінку людини, над іншими, для них характерні відсутність рефлексії, висока навіюваність, низька соціальна адаптація, в учнівському колективі зокрема. Однак, серед них зустрічаються й учні добре інтелектуально та соціально розвинені, які демонструють «досвідченість» і «дорослість» заради авторитету.

Вважаємо, що за допомогою арт-технологій відбувається гальмування тих поведінкових тенденцій підлітків, що мають диссоціальну спрямованість, розвиток в них емоційного інтелекту та рефлексії, зміна їх ціннісних орієнтацій та стимулювання участі підлітків у соціально значущій діяльності.

Аналіз сучасних вітчизняних і зарубіжних педагогічних досліджень (М. Андерсен-Уорен, О. Будза, О. Вознесенська, Т. Колошина, Л. Лебедева, А. Лоуен, Р. Мартін, В. Нікітін, Є. Морозова, Л. Подкоритова, К. Росс, О. Скар, М. Сидоркіна, Ю. Соболев, Г. Ферс та інш.) засвідчив, що на сьогодні існує багато визначень арт-технологій: художня творчість, пов'язана з експресією, комунікацією і символізацією; застосування технік різних видів мистецтва як засобу творчої самореалізації і особистісного розвитку учнів в освітньому середовищі; навчання, що здійснюється за допомогою художньої творчості; сукупність психолого-педагогічних методів впливу, які застосовуються у контексті творчої діяльності особистості з метою профілактики негативних проявів у її поведінці. Особливості застосування арт-технологій у навчально-виховному процесі закладу загальної середньої та вищої освіти розглядають у своїх працях вчені Н. Атаманчук, О. Вознесенська, Т. Зінкевич-Євстигнєєва, В. Кокоренко, А. Копитін, Л. Лебедева, І. Савчук, К. Ткаченко.

У деяких дослідженнях (У. Кероул, Е. Крамер, І. Кунгурова, Л. Лебедева, М. Наум, І. Сусаніна, А. Хілл) пропонується називати арт-технології технологіями арт-терапії і розглядати їх як засіб психокорекційного або реабілітаційного впливу на підростаючу особистість. Вчені підкреслюють,

що арт-терапія є водночас навчанням, творчістю, грою і зціленням; вона зумовлює атмосферу довіри і взаєморозуміння, являє собою засіб вільного самовираження, самопрояву й самопізнання людини та базується на мобілізації творчого потенціалу особистості, внутрішніх механізмів її саморегуляції та самомобілізації. Серед суттєвих переваг арт-терапії відзначено особливу «м'якість» психокорекційних прийомів і впливів; відсутність меж і обмежень у застосуванні та формуванні позитивного світосприйняття й активної життєвої позиції. Дослідниця Л. Подкоритова зауважує, що арт-терапія сполучає у собі такі протилежні виміри, як «емоції – мислення», «аналіз – синтез», «активність – пасивність». Вона навчає людину одночасно і відчувати, і думати, врівноважувати емоції та мислення і цим створює умови для глибокого аналізу й самоаналізу людини. Поєднуючи активне і пасивне, творчість і споглядання, арт-терапія задіює потужні терапевтичні механізми та спрямовує свій вплив на всі структури людської особистості, фізичний, психічний і духовний виміри [2].

Рефлексія науково-педагогічних джерел свідчить, що педагоги і психологи закладів загальної середньої освіти недостатньо використовують можливості арт-технологій передусім через брак знань і досвіду впровадження таких технологій в роботу з учнями, а також недостатність змістово-методичного забезпечення. Однак, як зазначає вчена В. Шахрай, «спектр показань для арт-терапевтичної роботи в школі є доволі широким: труднощі емоційного розвитку школярів, стресові стани, депресія, зниження емоційного тону, порушення взаємин із близькими людьми, почуття самотності, міжособистісні конфлікти, незадоволеність сімейною ситуацією, ревності, неадекватна поведінка, підвищена тривожність, страхи, агресивність, ворожість до навколишніх, негативна «Я-концепція», дисгармонійна, перекручена самооцінка, низький ступінь самоприйняття, порушена адаптація» [3, с. 235]. Саме тому проблема арт-технологій як засобу виховання підлітків, уразливих категорій зокрема, є актуальною як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

На сьогодні одними з ефективних арт-технологій у роботі із підлітками є публіцистична та пластично-хореографічна вистави. Публіцистичною виставою є монтаж різноманітних епізодів, художніх жанрів. Така сценічна форма є спадкоємицею дійства відомої колись агітбригади й дозволяє вести агітаційну роботу за допомогою сценічних прийомів: віршовані тексти, відомі пісні, що набувають нового змісту, використання прийому «апарт» (яскраві словесні заклики, звернені безпосередньо до глядача), театралізовані мініатюри. У публіцистичній виставі документальний зміст набуває художньої форми. Ця вистава є однією із доцільних для здійснення профілактичної, просвітницької роботи. Її основною вимогою є сучасність атрибутів та актуальність заявленої проблеми, тобто зміст і сценічна дія мають відповідати вимогам часу [1]. Досвід співпраці закладів загальної середньої освіти України із ГО «Міжнародна школа рівних можливостей» свідчить, що підліткова аудиторія зацікавлено сприймає і охоче бере участь у таких виставах цього жанру, як «Хочемо жити без війни», присвяченої героїзму нашого народу під час конфлікту на Сході, зокрема, матерів-волонтерок, та «Дарина», що розповідає про долю дівчини із тимчасово переміщеної родини.

Для пластично-хореографічної вистави основним засобом вираження є пластика: рухи тіла, міміка, жест. Така вистава говорить мовою символів і потребує виразних костюмів, реквізиту, гриму, сценічних атрибутів. Сюжет такої вистави повинен бути зрозумілим без слів та виразно показувати боротьбу позитиву й негативу. Такою є вистава «Козацька легенда» про життя козака-характерника, що досконало володіє своїм тілом і духом, про його віру у себе, його кохання до нареченої і любов до батьківщини, його перемогу над злом, а також вистава «Замість вирію...», присвячена сексуальній експлуатації, у тенета якої можуть потрапити дівчата-підлітки.

Для підлітків у арт-технологіях найціннішими є не тільки розвиток креативності й розкриття творчого потенціалу, але й можливість зрозуміти самих себе, свій внутрішній світ, усвідомити власні мотиви, потреби, протиріччя, емоційні проблеми, а також отримати досвід розуміння і прийняття

інших людей, гармонізації оточуючого світу. Всі ці ознаки роблять арт-технології особливо продуктивними у роботі з підлітками уразливих категорій.

Література

1. Крок до толерантності: використання арт-технологій у захисті прав дітей-біженців: навч.-метод. посіб. / [Р. Безпальча, М. Григоріва, Я. Немає та ін.]. – К.: Школа Рівних Можливостей, 2010. – 24 с.
2. Подкоритова Л. Багатовимірність арт-терапії як професійного буття психолога / Подкоритова Лариса // Простір арт-терапії: зб. наук. ст. / УМО, 2010, ГО «Арт-терапевтична асоціація», 2011; Редкол.: Лушин П. В., Чуприков А. П. та ін. – К.: Золоті ворота, 2011. – Вип. 2 (10). – С. 15–23.
3. Шахрай В. М. Формування соціальної компетентності учнів основної і старшої школи засобами театрального мистецтва: монографія / В. М. Шахрай. – Біла Церква: Видавель Пшонківський О. В., 2016. – 404 с.

Олійник Л.В., м. Київ

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ПАТРІОТИЗМУ ОФІЦЕРСЬКОГО СКЛАДУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

В статті розглядаються питання, які пов'язані з формуванням національної свідомості як основи виховання державного патріотизму офіцерського складу Збройних Сил України. Розкриваються етапи становлення національно-патріотичної свідомості людини.

Ключові слова: національна свідомість, Збройні Сил України.

In this article consider the questions of the formation of national consciousness as a basis of the education of states patriotism of officers in the Armed Forces of Ukraine. Stages of the formation national and patriotic consciousness of the man are shown in the article.

Keywords: national consciousness. Armed Forces of Ukraine.

За роки незалежності України питання забезпечення обороноздатності держави залишається актуальним. Провідна роль у цьому надто важливому завданні покладається на Збройні Сили України. Як свідчить історія, велике значення для боєздатності війська має морально-психологічний чинник, який є однією з складових обороноздатності і сутність якого полягає в тому, наскільки військовослужбовець як громадянин своєї держави готовий захистити її від будь-якого агресора. Цей показник є найвищим критерієм оцінки вихованості у людини патріотизму і громадянськості. Сьогодні проблема, яка пов'язана з вихованням патріота і громадянина саме держави Україна, існує й аніскільки не